

Юридична Україна

ВЛАДА

СУСПІЛЬСТВО

ЗАКОНОДАВСТВО

ДИСКУСІЇ

НАУКА

ПРАКТИКА

СУДОЧИНСТВО

11-12

Юридична Україна

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 11–12 (83–84) 2009

Заснований у січні 2003 р.

Співзасновники:

Київський регіональний центр
Академії правових наук України,

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
Академії правових наук України,

СП "Юрінком Інтер"

Видавець: СП "Юрінком Інтер"

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 30.06.2004 р.
№ 3-05/7 журнал "Юридична Україна" включено до переліку наукових фахових
видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата юридичних наук.

Київ – 2009

ЗМІСТ (№ 11/2009)

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

- Бігун В'ячеслав.* Філософія правосуддя як критерій розмежування неправового та правового законодавства (прикладна філософія права Г. Радбруха) 4
- Жукевич Ігор.* Явні та неявні принципи права: поняття, ознаки та особливості 10
- Почтовий Максим.* Про співвідношення понять «правова свідомість» та «правова культура» 17
- Редько Андрій.* Номенклатурний принцип організації сталінської системи влади та управління на прикладі Станіславської області УРСР 21

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

- Процишен Марія.* Гарантії реалізації права на страйк та можливості їх удосконалення 26

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

- Костюк Юлія.* Окремі питання законодавчого регулювання виконання постанов про накладення адміністративних стягнень 32
- Перепелюк Володимир.* Ефективність способів захисту прав особи як показник якості матеріального закону 37
- Пасічник Андрій.* Щодо визначення поняття адміністративної деліктоздатності 41

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ПРАВА

- Майданик Роман.* Принцип пропорційності (співрозмірності) в цивільному праві України: поняття, межі, умови застосування 47
- Нижний Андрій.* Правове регулювання конклюдентних дій за законодавством України 56
- Носік Юрій.* Проблеми адміністративної відповідальності за порушення прав на комерційну таємницю за КУАП: процесуально-правовий аспект 62
- Панталієнко Ярослава.* Процесуальні особливості оголошення секретного заповіту 66

АГРАРНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

- Барабаш Наталія.* Землі, надані для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, як об'єкт правового регулювання 71
- Матвійчук Олександр.* Підвищення частки нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії в енергетичному балансі країни – важливий фактор зниження антропогенного впливу на навколишнє середовище (законодавчі аспекти) 77

ЕКОНОМІКА І ПРАВО

- Щербина Валентин.* Державний нагляд (контроль) у сфері господарювання: удосконалення правового регулювання 84
- Марина Семенова.* Господарсько-правове регулювання діяльності суб'єктів, що надають екскурсійні послуги 88

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

- Батирагареева Владислава.* Соціальна адаптація осіб, звільнених із місць позбавлення волі, – найважливіша умова запобігання рецидивній злочинності 94
- Гумін Олексій.* Особливості кримінологічної характеристики особи у злочинах насильницького характеру 102
- Митрофанов Ігор.* Сучасні підходи до розв'язання проблем реалізації кримінальної відповідальності 109
- Яцишин Михайло.* Теоретико-методичні проблеми сучасного кримінально-виконавчого процесу 116

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

- Брацук Іван.* Дія директив ЄС в національних правопорядках держав-членів (концепції прямої та непрямої дії) 122
- Король Володимир.* Застосування правових механізмів СОТ та *acquis communautaire* у сфері захисту економічних інтересів Європейського Союзу 127

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

- Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини стосовно рішення у справі «К. Х. та інші проти Словаччини» («*K. H. and others v. Slovakia*») 133

УДК 340.12

В'ячеслав Бігун,кандидат юридичних наук,
науковий співробітник Інституту
держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України

ФІЛОСОФІЯ ПРАВОСУДДЯ ЯК КРИТЕРІЙ РОЗМЕЖУВАННЯ НЕПРАВОВОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА (ПРИКЛАДНА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА Г. РАДБРУХА)*

Філософія правосуддя розкривається на прикладі контраверзи розмежування неправового та правового законодавства, викладеної в працях Г. Радбруха. Деталізується можливість розрізнення понять «право» та «закон» і визнання законодавства неправовим. Аналіз поглиблюється через розкриття представлених у філософії права Г. Радбруха ідеї права та антиномії правових цінностей, що лежать в її основі (справедливість як рівність, доцільність і правопевність). Показуються способи вирішення антиномії на прикладі поглядів вченого до і після 1932 року (формула Радбруха). Представляється академічна дискусія щодо доносу. Виклад виявляє суперечливість підходів до вирішення однієї ситуації, які водночас чітко вказують на різницю в формальному та змістовному аналізах права та закону. Пропонується положення про те, що вирішення суперечності залежить від вибору суддею підходу до праворозуміння, способу вирішення антиномії. Перспектива подальших досліджень філософії правосуддя уявляється у виченні меж впливу судового праворозуміння.

Ключові слова: правосуддя, праворозуміння, філософія правосуддя, ідея права, формула Г. Радбруха, правове і неправове законодавство.

Осмислення критеріїв розмежування

У сучасній теорії і практиці права розрізняють поняття «право» та «закон», що уможливило визнання закону чи, ширше, законодавства [1] неправовим. Практичною демонстрацією цього положення є практика конституційних та верховних судів, які, зазвичай, вважаються судами «права». Наприклад, Конституційний Суд України уповноважений визнавати закони загалом чи частково неконституційними, керуючись принципом верховенства конституції, інтерпретуючи положення Конституції України з позицій принципу верховенства права (а не закону). Суди у США компетентні визначати, «what law is» (що є правом, законом), як наслідок визнаючи нормативно-правові акти непра-

вовими. Вироблено значний масив судової практики щодо визнання правомірності, законності нормативно-правових актів, аналіз яких виявляє закладені в ній підходи, зумовлені потребою їх філософсько-правового осмислення.

Частковому розв'язанню даної проблеми й присвячено цю статтю. У цьому зв'язку однією із філософсько-правових підходів, що використовується в судовій практиці щодо визнання законодавства неправовим і на який спирається автор, є підхід, розроблений німецьким правознавцем Густавом Радбрухом. Його думки, що викладені в якійсь частині з деякими тематичними ідеями Г. Л. А. Харта та Л. Фуллера, з цього і розпочнемо виклад основного матеріалу дослідження з подальшим розвитком обґрунтуванням отриманих висновків і рекомендацій.

* Стаття є доопрацьованою за відзивами науковою доповіддю, теза якої апробовано на Міжвузівській науковій конференції Київського університету права, НАН України, (м. Косів, 24–29.01.2005 р.).

Ідея права та антиномія правових цінностей

«Право, — писав Радбрух у «Філософії права» (1932), — це те, що відповідно до свого смислу покликане служити ідеї права» [2]. Ідея права, яку вчений ототожнював з ідеєю справедливості в широкому розумінні, засновується на трьох правових цінностях, які її реалізують: справедливість (у вузькому розумінні), доцільність і правопевність (*Rechtssicherheit*) або, за іншим перекладом, який ми вважаємо менш адекватним, правова стабільність чи визначеність).

Справедливість як змістовний елемент ідеї права Радбрух трактував як формальну нормативну ідею. «Ідею права ми знаходимо в *справедливості* і визначаємо суть цієї справедливості (у даному випадку — правової справедливості) диференційуючи — як рівність, тобто як однакове регулювання рівних і відповідно неоднакове — відмінних людей і відносин» [3]. Охоплюючи справедливість ідеєю права, Радбрух вбачав у ній найвищий критерій позитивного права, який слід реалізовувати законодавцю. Звідси й розуміння Радбрухом того, що правом є лише те, що принаймні має на меті служіння справедливості.

Доцільність як елемент ідеї права Радбруха пов'язується з призначенням або метою права. Як зазначає Радбрух, «справедливість вказує нам на те, що рівне слід регулювати однаково, а нерівне — неоднаково, але вона нічого не говорить про критерії, згідно з якими те чи інше слід характеризувати як рівне чи нерівне. Більше того, вона визначає лише відносини, але не вид регулювання. На обидва ці питання слід відповідати виходячи лише з мети права. Поряд зі справедливістю, другою складовою ідеї права є *доцільність*» [4]. Відтак поняття доцільності, пов'язуючись із призначенням, метою права, стає відносним критерієм ідеї права, який, утім, як підкреслював Радбрух, доповнюється справедливістю.

Правопевність ідеї права розкривається Радбрухом у трьох контекстах: як правова безпека, правова пізнавальність і правова стабільність. Правова безпека, або безпека через право, означає захищеність правом (наприклад від правопорушень). Правова пізнавальність чи поінформованість означає можливість ро-

зуміння правових положень, здатності доведення фактів на засадах чіткого діючого права (а не його значення). Правова стабільність або непорушність, правонаступництво означає незмінність правових положень, що має на меті захист уже діючих положень, їхню зміну лише за вставленою процедурою. На відміну від справедливості, доцільність — це не абсолютна, змінна правова цінність [5].

Справедливість, доцільність і правопевність як правові цінності — це *взаємопов'язані* компоненти ідеї права, які водночас можуть перебувати в *суперечливому співвідношенні*, конфлікті, антиномії. Подоланню антиномії ідеї права присвячені центральні положення вчення Радбруха й зокрема, по-перше, більш ранні погляди, висловлені ним у довоєнних працях, та, по-друге, більш пізні погляди, формалізовані в так званій «формулі Радбруха» — результаті видозмін його поглядів унаслідок філософсько-правової рефлексії на ідеологію і практику соціал-націоналізму.

«Загальноприйнятими і загальнообов'язковими елементами ідеї права, — пише Радбрух у «Філософії права» (1932), — є справедливість та правопевність, релятивістським же елементом є не лише доцільність, а й відношення субординації цих трьох елементів між собою. ... Справедливість і доцільність висувають протилежні вимоги. Справедливість — рівність, рівність права вимагає універсальності правових норм. Справедливості властива певна узагальнююча дія. Але рівність не є чимось даним, вона завжди лише абстракція даної нерівності, що розглядається з певної точки зору. З точки ж зору доцільності, будь-яка нерівність залишається істотною. Доцільність слід максимально індивідуалізувати. Отож справедливість і доцільність суперечать одна одній» [6].

«У свою чергу, справедливість та доцільність вступають у суперечність з правопевністю. Правопевність — це феномен позитивного права. А воно діє без врахування власної справедливості і доцільності. Позитивність — це факт» [7]. Більше того, «вимоги правопевності можуть, нарешті, вступити в суперечність навіть із наслідками позитивності, яка сама являє собою вимогу стабільності» [8].

Вирішення суперечності антиномії (погляди до 1932 р.)

Як вирішує суперечності між трьома елементами ідеї права Радбрух?

По-перше, вчений зазначає, що з трьох елементів ідеї права доцільність вважається релятивістським за суттю, тоді як справедливність та правопевність — абсолютними. Ці останні, — пише Радбрух, — «стоять над суперечностями державно-правових поглядів, над боротьбою політичних партій. Сам факт, що спору між правовими поглядами буде покладено край, важливіший за те, що йому буде покладено *справедливий і доцільний край*, оскільки саме існування правопорядку важливіше, ніж його справедливність і доцільність. Це є другим великим завданням права, перше ж є рівним чином усіма схвалене — правопевність, безпека, тобто порядок і мир» [9]. Примітно, що у цьому питанні Радбрух посиляється на думки інших тогочасних вчених, так би мовити, на тодішню «загальноприйнятну думку».

По-друге, Радбрух визнає, що «в інтересах правопевності в окремих випадках може бути визнано правомочним неправильне з точки зору свого змісту судове рішення» [10]. Радбрух де-не-де відверто говорить про пріоритетність правопевності. Так, обговорюючи роль судді, він зазначає, що «професійний обов'язок судді полягає у тому, щоб вводити в дію «волю дійсності», закладену в законі, жертвувати власним правовим почуттям [розумінням того, що він вважає правильним] в ім'я вищого авторитету закону. Йому належить запитувати лише про те, що відповідає закону, й ніколи — про те, чи є це одночасно й справедливим. ... Ми зневажаємо священнослужителя, який проповідує всупереч власним переконанням, але поважаємо суддю, який всупереч своєму правовому почуттю залишається вірним закону» [11].

По-третє, Радбрух зазначає, що можна «було б спробувати згладити суперечності між справедливістю, доцільністю і правопевністю, використовуючи як критерій своєрідний «лоділь праці»: за допомогою справедливості слід було б визначити, чи має положення (розпорядження) правову форму, підпадає під поняття права, а на основі критерію доцільності вирішити питання про правильність змісту положення; і, нарешті, критерій правопевності використати для оцінки того, чи можна вважати його

діючим правом. Насправді ми приймаємо рішення, керуючись цілеспрямовано критерієм справедливості, лише з питання про правову природу положення і про те, чи відповідає воно *поняттю* права. Зміст же права визначають усі три принципи. Правда, основну роль у питанні про зміст права відіграє принцип доцільності. Втім, цей зміст може бути змінено в результаті застосування критерію справедливості...» [12].

Відтак бачимо, що Радбрух, відзначаючи однаково важливу роль усіх елементів ідеї права або наводить різні підходи, визнаючи перевагу одного з елементів, або ж чітко не визначає пріоритетності одного з них.

Така «нечіткість» позиції дала підстави по-різному трактувати підходи Радбруха до вирішення антиномії ідеї права. Так, наприклад, вказувалося на переваги правопевності чи доцільності. Утім, натомість, Радбрух таку свою позицію «нечіткості» пояснював чітко. Його завдання як правознавця — «показати суперечності, не намагаючись їх вирішити», і це, на його думку, не слід вважати недоліком системи. «Філософія не повинна вирішувати проблеми, її обов'язок — порушувати питання для їх вирішення. Вона повинна не полегшувати життя, а розкривати його складності. Філософська система повинна бути подібною до готичного собору, в якому контрфорси підтримують всю будову, одночасно внутрішньо роблячи опір один одному. Наскільки підозрілою була б філософія, яка б не вважала світ творінням цілеспрямованої діяльності розуму. І наскільки безглуздим було б існування, якщо б світ, зрештою, не був би вирішенням життєвих суперечностей» [13].

Вирішення суперечності антиномії (погляди після 1932 р.)

Усі наведені вище погляди, підкреслимо, викладено у праці «Філософія права» 1932 р. Ідеологія та практика націонал-соціалізму та власний досвід Радбруха (звільнення з університетської посади через незгоду з режимом) внесли корективи в його вчення про «ідею права» у частині вирішення антиномії її складових цінностей. Під впливом злочинів режиму націонал-соціалізму Радбрух дещо пом'якшив релятивістські позиції, надаючи більшого значення справедливості як елементу ідеї права. Відповідно конкретизував Радбрух і під-

хід до вирішення антиномії ідеї права — на користь пріоритетності справедливості над правопевністю і доцільністю. У повоєнних статтях «П'ять хвилин філософії права» (1945) [14] та, особливо, «Законне неправо та надзаконне право» (1946) [15] вчений так вирішує питання про антиномію ідеї права та статус несправедливого закону.

Радбрух пише, що «... позитивне і гарантоване приписами та силою право має пріоритет навіть тоді, коли воно за змістом несправедливе і недоцільне. Винятки становлять лише випадки, коли суперечність діючого закону та справедливості сягає настільки нестерпного масштабу, що закон як «несправедливе право» поступається справедливості. Неможливо розмежувати випадки «законодавчого неправо» і закону, який діє всупереч своєму несправедливому змісту. Але, втім, можливо чітко виокремити таку ситуацію: коли до справедливості навіть не прагнуть, коли рівність, що складає її основу, свідомо заперечується в правотворчому процесі, тоді закон є не лише «несправедливим правом», а й, більше того — він є неправовим за своєю природою, бо право, в тому числі й позитивне, не можна визначити інакше як порядок і сукупність законів, покликаних за своєю суттю слугувати справедливості» [16].

Це положення заклало основу «формули» (чи, навіть, «формул») Радбруха. Американський правознавець Стенлі Полсон реконструює положення Радбруха у дві частково співпадаючі «формули» про статус несправедливих законів: перша — щодо «нестерпного» відходу від справедливості, друга — щодо відсутності «навіть прагнення» до встановлення справедливості. За першою формулою, те, що за формальними ознаками видається законом, вважається «несправедливим законом» і тому повинно поступитися справедливості (перша формула) або ж є «не лише «несправедливим правом», а більше того — «неправовим за своєю природою» (друга формула) [17].

Судова практика

Ідеї Радбруха про статус «несправедливого права» та, зокрема, «формула Радбруха» мали не лише академічне, а й практичне значення. Так, як свідчить праця «Законне неправо та надзаконне право» (1946), суди вже тоді використовували ідеї, висловлювані Радбрухом,

про статус «несправедливих» нацистських законів (і не лише). Актуальними та привабливими стали ідеї Радбруха у справі Федерального конституційного суду 1968 р., рішенням якого було визнано недійсним Закон «Про громадянство» (1941), оскільки він суперечив фундаментальним принципам справедливості. Нової актуальності ідеї Радбруха набули в зв'язку з судовими процесами 1989—1999 рр., пов'язаними з охороною Берлінської стіни за обставинами, які мали місце до воз'єднання Німеччини. У першому з серії справ рішенням від 03.11.1992 р. Верховний федеральний суд ФРН безпосередньо послався на формулу Радбруха, згадану в статті «Законне неправо та надзаконне право», і таким чином визнав недійсною норму Закону НДР «Про державний кордон», яка виправдовувала застосування зброї проти порушників кордону.

Отож, поряд із «ідеєю права» Радбрух розвиває ідею «надзаконного права», що ставить питання про її співвідношення з теорією природного права. Тим більше, що вчений відкрито та затято критикував правовий позитивізм періоду націонал-соціалізму, який, використовуючи принцип «закон є закон», «зробив правників, як і весь народ, беззахисними супроти свавільних, страшних і злочинних законів» [18]. Як підмічає В. С. Нерсесянц, «у Радбруха розрізнення права і закону проводиться і трактується з раціоналістично-філософських (у дусі неокантіанства), а не з юснатуралістичних позицій: у концепції Радбруха право (в його розрізненні з законом) — це «ідея права», а не «природне право» [19]. І хоча «ідея права», ідея «надзаконного права» у повоєнний період були спрямовані на критику юридичного позитивізму, сприяли росту теоретичного та практичного інтересу до ідей природного права, його повоєнному «відродженню», Радбрух не вважав себе прихильником правового позитивізму чи (теорії) природного права.

Академічна дискусія щодо доносу

Водночас один із прихильників теорії природного права Л. Фуллер використав як довід ідею Радбруха про надзаконне право в академічних дебатах з Г. Л. А. Хартом; зокрема щодо справи про «нацистського донощика» [20].

У цій справі жінка за часів режиму націонал-соціалізму, виконуючи тогочас-

ні діючі правові приписи, донесла на свого чоловіка як на політичного дисидента. Після війни її звинуватили у вчиненні злочину проти свого чоловіка. Постало запитання: чи слід давати діям жінки правову оцінку за законами, які діяли в часи фашистського режиму (і які опісля вважалися несправедливими), чи за законами, які діяли до та після режиму націонал-соціалізму?

На думку Л. Фуллера, котрий, як значалося, спирався на аргумент Радбруха, нацистське право, за яким діяла жінка, було настільки зле, що воно навіть і не могло вважатися діючим правом. На його думку, праву мусить бути властива «внутрішня моральність». На відміну від аргументу теологічної традиції, аргумент Фуллера, втім, не був догматичним чи природно-правовим, а радше ґрунтувався на низці процесуальних принципів, тісно пов'язаних із ідеєю верховенства права (зокрема вимог про те, що закони повинні бути послідовними, перспективними, а не ретроспективними, публічними, такими, яких можливо дотримуватися, тощо). Відповідність цим процесуальним принципам, на думку Фуллера, з часом «зробить право чистим» змістовно.

З думкою та, відповідно, оцінкою Фуллера не погоджувався Г. Л. А. Харт, який вважав, що жінку слід вважати такою, що не вчинила злочину згідно з тогочасним позитивним правом. Для того щоб інкримінувати їй таке діяння, слід прийняти ретроспективне законодавство; і, на його думку, це єдиний правомірний шлях. Хоча таке рішення видається, на перший погляд, несправедливим, на думку вченого, воно було б більш морально відповідним: вибір найменшого з двох зол. Перевага цього рішення й у тому, що таким чином

уникається розмиття понять, «що є правом» і «яким правом повинно бути» [21].

Постає й питання про те, чи згідно з «формулою Радбруха», згадуваний закон у частині обов'язку про донесення, вважався б «неправовим». Для цього його слід визнати або (а) за формальними ознаками «несправедливим законом» або (б) «неправовим за своєю природою». У першому випадку маємо таке (а) правове питання: чи суперечність згаданого закону (його припису) та справедливості сягнула настільки «нестерпного масштабу», що закон як «несправедливе право» повинен поступитися справедливості, й, зокрема, чи приймаючи його «до справедливості навіть не прагнули», чи (б), у другому випадку «рівність, що складає її основу, свідомо заперечувалася у правотворчості»? У протилежному випадку такий закон, за загальним правилом Радбруха, як «позитивне і гарантоване приписами та силою право має пріоритет навіть тоді, коли воно за змістом несправедливе і недоцільне».

Висновки

Запропонований виклад показує суперечливість підходів до вирішення однієї ситуації, які водночас чітко вказують на різницю в формальному та змістовному аналізі права та закону. Вибір того чи іншого аналізу може виявитися визначальним. Вирішення суперечності випадає на долю суддів, які можуть використовувати, наприклад, у межах поняття «розсуд», керуючись певним праворозумінням, запропоновані формули вчених. У вивченні меж впливу судового праворозуміння й полягає перспектива подальших досліджень філософії правосуддя.

ПРИМІТКИ

1. Пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/98 від 09.07.1998 р. (справа про тлумачення терміна «законодавство»). Конституційний Суд України, даючи тлумачення терміна «законодавство», що вживається у ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України щодо визначення сфери застосування «контракту» як особливої форми трудового договору, зазначив, що його «треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародно-правові договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України».

2. Радбрух Густав. Філософія права / Густав Радбрух ; пер. с нем. Ю. М. Юмашева. — М., 2004. — С. 86.

3. Там само.

4. Там само.

5. Радбрух Густав. П'ять хвилин філософії права / Густав Радбрух // Проблеми філософії права. — 2004. — Т. II. — С. 45; див. також примітку 77 у: Радбрух Густав. Філософія права / Густав Радбрух. — М., 2004. — С. 87.

6. Радбрух Густав. Філософія права / Густав Радбрух. — С. 88.
7. Там само.
8. Там само. — С. 89.
9. Там само. — С. 87.
10. Там само. — С. 89.
11. Там само. — С. 100.
12. Там само. — С. 89—90.
13. Там само. — С. 91.
14. Радбрух Густав. П'ять хвилин філософії права / Густав Радбрух // Проблеми філософії права. — 2004. — Т. II. — С. 95—97.
15. Радбрух Густав. Законне неправо та надзаконне право / Густав Радбрух // Проблеми філософії права. — 2004. — Т. II. — С. 83—94.
16. Там само. — С. 89.
17. Полсон Стенлі. Радбрух про несправедливі закони: суперечливість ранніх та пізніх поглядів? / Стенлі Полсон // Проблеми філософії права. — 2004. — Т. II. — С. 50—51.
18. Радбрух Густав. П'ять хвилин філософії права / Густав Радбрух // Проблеми філософії права. — 2004. — Т. II. — С. 95.
19. Нерсесянц В. С. Філософія права / В. С. Нерсесянц. — М., 1997. — С. 569.
20. Lacey Nicola. A life of H. L. A. Hart: The Nightmare and the Noble Dream / Nicola Lacey. — New York, 2004. — P. 199.
21. Там само.

Вигун Вячеслав. Філософія правосуддя як критерій розграничення неправового і правового законодавства (прикладна філософія права Г. Радбруха).

Філософія правосуддя розкривається на прикладі контраверсійності розграничення неправового і правового законодавства, изложеної в трудах Г. Радбруха. Деталізується можливість розличення понять «право» і «закон» і признання законодавства неправовим. Аналіз углубляється через раскрытие представлених в філософії права Г. Радбруха ідеї права і антиномії правових цінностей, которые лежат в ее основе (справедливость как равенство, целесообразность и правовая стабильность). Показываются способы решения антиномии на примере взглядов ученого до и после 1932 г. (формула Радбруха). Представляется академическая дискуссия относительно доноса. Изложение обнаруживает противоречивость подходов к решению одной ситуации, которые в то же время четко указывают на разницу формального и содержательного анализ права и закона в правоприменении. Предлагается положение о том, что решение противоречия зависит от выбора судьей подхода к правопониманию, способа решения антиномий. Перспектива последующих исследований философии правосудия представляется в изучении пределов влияния судебного правосопонимания.

Ключевые слова: правосудие, правопонимание, философия правосудия, идея права, формула Г. Радбруха, правовое и неправовое законодательство.

Bihun Vyacheslav. Philosophy of Justice as a Criterion of Differentiating Unlawful and Lawful Legislation (G. Radbruch's Applied Philosophy of Law).

Philosophy of justice (as judicial process) is presented based on the example of the controversy over differentiating of unlawful and lawful legislation as expounded in works of Gustav Radbruch. The possible distinction between concepts of law as *Recht* and *Gesetz* determines the possibility of defining legislation as unlawful. The analysis is furthered through examining, as presented in G. Radbruch's philosophy of law, the idea of law and antinomy of its foundational law values (justice as equality, expedience and legal certainty). The methods of resolving the antinomy are shown based on the example of scholar's views prior and after 1932 (Radbruch's Formula). The academic discussion over the denunciation is also presented. The article further discovers the contradiction when a resolution over the same situation differs depending on formal and content-based analyses of law. A position is offered that a resolution of contradiction depends on a choice of judge as regards an approach to concept of law and method of resolution the antinomies. The prospect of further research into philosophy of justice is envisaged in the study of limits of discretion in judicial concept of law and its application.

Key words: justice, concept of law, philosophy of justice, idea of law, Radbruch's Formula, lawful and unlawful legislation.